

ՎԼԱՍ ԿԱՌՆԻԱՏԻ

ՎԵՆԵՏԿԵԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ ԺՋ ԴԱՐՈՒՆ

(Տես էջ 119)

ՉԼՈՒԽ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ

Ամենադաս Հեգնորին

ԱՆ Պատանայոյ Թաղին մէջ, և յատկապէս Գամբիէյոյ տէի Սիռնիլիհի կողմաւ Հրապարակին մօտերը, տան մի գետնայարկին վրայ գտնուած խեղճուկ սենեկի մը մէջ, նախընթաց դիւանոյ մէջ պատմեալ դէպքերուն հանդիպած իրիկունը, մէկտեղ նստեր էին խեղճ Վիկտորինէ և նորա Պէրթո Հօրեղբորորդին: Վերջինս երկնցած էր մարմնով արկեղ մը վրայ, որ իրեն չըսեմ անկողնի, այլ խշտեկի տեղ կը ծառայէր. իսկ Վիկտորինէ զբաղած էր կարկրտելու իւր ազգականին հին վերնազգեստը, որոյ բազմաթիւ ծակերն կ'իմացընէին թէ որչափ երկայն տարիներ ծառայէր էր պահպանելու խեղճ նաւավարը ձմեռուան ցրտէն:

Ժամը տանուամէկը զարկաւ, և Վիկտորինէ յօգնածութիւն զգալով՝ առաւ ճրագը, որ արդէն մօտ էր մարելու սննդեան պակասութեան պատճառաւ, և իւր ազգականին բարի գիշեր մաղթելով՝ մերձակայ սենեակը քաշուեցաւ:

Գիշ վայրկեանէ ետքը այն տանը մէջ խորին լուռութիւն մի տիրեց, որ միայն կ'ամբօխէր Պէրթոյի խորդալու ձայնէն, որ թէպէտ և այն կարծի անկողնին վրայ պառկած էր, բայց ամբողջ օրը աշխատած լինելով՝ այնքան անուշ կը քնանար, որ կրնար նախանձ չարժեղ այնպիսիներու, որք կակուղ անկողնոց մէջ փափուկ վարազոյրներու ներքե՛ւ յեն կրնար ամբողջ գիշերը աչքերնին դռցել. վասն զի գուցէ խեղճ մէկը խայթէ իրենց սեւ խղճմտանքը, և չի թողուր վաշխելու իրենց այն բարիքը, զոր բնութիւնն առատապէս կը շնորհէ խեղճ ասմկին, իբրև օգնութիւն նորա օր ըստ օրէ աշխատանաց և քաշած վշտակրութեանց:

Հատուցման օրէնք մ'է այս, զոր Ամենակարողն իւր գաղտնի նախատեսութեամբ սահմանած է իբրև մխիթարութիւն մարդկութեան տառապեալ մասին:

Կէս գիշերուան մօտ էր, երբ Պէրթո, որ այնպէս անուշ քուն կը քաշէր, արթննցաւ յանկարծակի իւր տանը դրան վրայ՝ ի գործ դրուած ետէ՛է ետեւ շատ մը հարուածներուն բաղխիւնէն:

— Ո՛վ է, հարցուց նա, մէկդի նետելով ոտքին տակ ինկած ծածկոցը և նըստելով:

— Ես եմ, Պէրթո, պատասխանեց ձայն մի, որ ելեքտրականացուց թմրած նաւավարը. որ գրեթէ վախցած ոտք ելաւ, և աչքերը չփելով՝ պարոյդգ մի փառեց, ինքն իրեն ըսելով. «Եթէ ապահով չըլլայի որ լրէն ապառուրի բան չեմ խմած, պիտի ըսէի որ գիտովցեր եմ. այնքան այս ձայնս կը նմանի իրեն . . . »

Բայց դրան անդադար հարուածներն զնաւավարն իւր խորհրդածութիւննէն չընդեցին, որ ձեռքը ճրագը բռնած՝ զգուշութեամբ մէկդի քաշեց դրան նիզը և դրան միայն կէսը բացաւ:

— Ի՞նչ, կ'ուզէիր որ դրանդ առջև գիշերապահ զինուորի պէս հսկեմ, ըսաւ, առջև ելլելով զինուորական դիմաց մարդ մի, վերէն վար ծածկուած լայն վերարկուաւ մի, որոյ ներքեւ կը նշմարուէր զինուորական տարազն։

Իրաւքընէ հրաշք մ'եղաւ որ Պէրբո այդ մարդը տեսած ատեն ճրագը ձեռքէն չթողուց։ Ետ ետ քաշուեցաւ նա անթարթ աչքով նայելով եկաւորին դէմքը — որ չըլագգեստը վար առնելով մտաւ սենեկին մէջ և դուռը կրկին գոցեց։

— Պէրբո, ըսաւ յետոյ՝ ծիծաղելով այն անձն, աչքիս չես ճանչեր։

— Այս ձայնն . . . այդ դէմքն . . . կարծեմ . . . թոթովեց ապշութեամբ նաւաւարն։

— Բայց լաւ մը նայէ ինծի, Տէր Աստուած։ Կարելի է որ չորս տարուան մէջ այնչափ փոխուած լինիմ որ դուն զիս ճանչել չկարենաս։

— Հօրեղբորորդւոյս Գէորգին ոգին . . . գոյեց Պէրբո։

— Չէ ոգին, չէ՛ միս ու ոսկր՝ ես հօրեղբորորդիդ Գէորգ Տօլֆինն եմ։

Այս խօսքերուս վրայ Պէրբո սեղանին վրայ դրաւ ճրագը, ցատկեց իւր ազգականին վիզը, և իւր սեւ սյտերուն վրայ փայլեցան քանի մը սիրոյ արցունքներ։ Իրաւքընէ, նոր եկաւորն էր Գէորգ Տօլֆին, Վիկտորինէի էրկին, զոր թէ՛ Վիկտորինէ և թէ՛ ազնիւ նաւաւարն մեռած համարեւ էին, ինչպէս որ վկայեւ էր իրենց՝ խեղճ ամուսնոյն զժախտ լուրը տալու համար ուղարկուած բանբերն։

Թէ ինչպէս արդեօք ինքն այն ժամուն իւր հօրեղբորորդւոյն տունը կը գտնուէր, անցնինք համառօտիւ պատմելու։

Գէորգ Տօլֆին, ամենառողջ կազմուածք ունենալով, յետ Գթութեան Քրոշ իրեն վրայ վերարկուաւ ցուցած խնամոց դեղերու և պատասպարութեան, քանի մը ժամէ վերջը առողջապահական Խմբին այցելութիւնն ունեցաւ, որը իրենց կառքերով կը չըլէին պատերազմի դաւաին չորս զին՝ մեռեալները թաղելու և վիրաւորները տեղափոխելու համար։

Այն զինուորացիք մի քանին էրը մօտեցան Գէորգի մարմնոյն, տեսնելով նորա դիմաց վերին աստիճանի տօգուսութիւնը և ո՛ր և իցէ կենդանութեան ցոյց տուող նշանի մը չերևնային, զինքը մեռելոց կառքին մէջ դրին, և տարին այն փոսին մօտ ուր նոցա դիակներն պիտի գետեղուէին։ — Երբ երկու պաշտօնեայք զինքը կառքէն վար առին՝ անդրադարձան որ Գէորգ փոքր չարժմունք մ'ըրաւ։ Ուստի մէկդի դնելով զինքը, անոնցմէ մին ականջը մօտեցուց նորա սրտին ձախակողմեան մասին, և իմացաւ, որ սրտին բարբախտունքն բոլորովին դադրած չէին։ Փութով տարին զինքը հիւանդանոց, ուր Գթութեան Քերց սիրալիւ խընամբ և իւր բնատուր քաղակազմութեամբ, Գէորգ քանի մ'ամիս վերջը բոլորովին առողջացաւ։ Բայց որովհետեւ թշնամիք վերստին աւելի բազմաթիւ և աւելի քաջ պատասպարուած Հասարակապետութեան զինուց դէմ արշաւեցին, ինքն ալ պարտաւորեցաւ բանակը դառնալ։ Ուր դիցազնաբար պատերազմելով միաց միշտ և այն մարգածախ պատերազմին լմնալը, որ թէ՛ Հասարակապետութեան և թէ՛ դաշնակցաց այնքան արեան և ծախուց պատճառ եղաւ։

Հաջիւ թէ ազատեցաւ Գէորգ, մօմտութի մէջ ընկած իրեն ընտանեացմէ բնաւ լուր մի չընդունելուն համար, և ոչ պատասխան մի իւր նամակներուն, զորս զրկած էր առ ամուսինն՝ իւր քիչ մը հանգստեան ժամանակ գտած ատեն, աղերսագիր տուաւ և հրաման ընդունեցաւ հայրենիքը դառնալու։ Եւ ահա Վենետիկ հասած էր գիշերուան ուշ ատեն։ Եւ իրեն առաջին մտածութիւնն էր դաւ իւր ամուսնոյն 'ի խնդիր ելնելու, անձկանալ գրկելու զայն և իւր սրտին վրայ ողջադուրելու իրենց սիրոյն պտուղը, զոր այնքան եռանդաւորն յանձնած էր Աստուծոյ գթութեան, պատերազմի դաւաին վրայ վերաւոր տարածուած ա-

տեն: Բայց Վիկտորինէի բնակութիւնն անմարդի էր. և այն ժամուն չգտաւ մէկը որ իրեն իմացընէր թէ ուր փոխադրած էր նորա ամուսինն իւր նոր բնակութիւնը. ուստի որոշեց իւր հօրեղորորդուդն դուռը զարնելու, ուր տեսանք նորա գալուստն, որ ուրախութեան և հիացման այնքան չարժուաներ կատարել տուաւ քնայից նաւավարին՝ իւր անակնունելի այցելութեամբս:

Սիրոյ առաջին ցոյցերէ վերջը, հարցուց Գէորգ իւր ազգականին թէ զիտէր արդեօք իւր կնոջ և որդւոյն ուր գտնուին:

Պէտքօ յետ պատմելու իրեն ինչ դժբախտութիւններ որ անցած էին իւր խեղճ կնոջը զլխէն, նորա մօրեղբօր մահունէն վերջը, և թէ ինչպէս այս վերջինէն անժառանգ թողուեցաւ՝ նորա տանտիկնոջ չարութեամբ, և թէ ինչ կերպով այն կնիկն վարուեցաւ Վիկտորինէի հետ, իմացուց իրեն որ ստիպուեցաւ իւր քովն առնելու զՎիկտորինէ, զինքը անթափանց և ցրտէ պահպանելու համար:

Բայց չգիտնալով թէ ինչ կերպով սկսի իմացընել Գէորգի՝ նորա որդւոյն Գառմանոց դուռից, խօսքը փոխեց, և հրաւիրեց զինքը նաչակելու ընթրիքին մնացորդը, թրջելով զայն անոյշ ջրով, մի միայն գինին, ինչպէս կ'ըսէր Պէտքօ, որ իւր տան մէջ մուտք ունեցեր էր այն օրէն 'ի վեր' յորում ստիպուեցաւ իւր վատասկոց արդիւնքը բաժնելու իր ազգականին Վիկտորինէի հետ:

— Նեղութիւն մի քաշեր, Պէտքօ, ըսաւ Գէորգ՝ նաւավարին աջնիւ հրաւէր, քը լսելով՝ խօսէ ինծի կնոջ և որդւոյս վրայօք. ըսէ, աղէկ անցնոց իր տղա բերբը:

— Ամենաղէկ:

— Որդիս ո՞ղջ է:

Այս հարցմունքս վերջապէս տագնապի մէջ ձգեց խեղճ նաւավարը, որ պատասխանեց:

— Յայտնի է որ կ'ապրի:

— Իրեն տար զիս ուրեմն. կ'անձկամ փոքրիկ տղեկս տեսնելու և կ'իմս ողջադուրեւու վայրկեանին:

— Կ'ինդ տեսնալու համար՝ շատ լաւ, պատասխանեց Պէտքօ բոլորովին չփոթած ... Բայց նայէ ... տես ... կնիկդ կը քնանայ ... դարձեալ քիչ մ'ալ հիւանդոտ է ... Թող որ հազիւ թէ անկողին գնաց ... ինքն զքեզ մեռածի տեղ դրեր էր, ինչպէս որ ես ալ. մանաւանդ թէ հոգւոյդ համար պատարագ մ'ալ բսել տուինք, և այնչափ ի խորոց կարողացի սաղմոսը կրկնեցինք, որ կրնան քեզի ուրիշ անգամուան համար ալ օգտակար լինել. բայց Աստուած քեզնէն հեռու պահէ ... Ուստի կը հասկնաս որ այսպէս յանկարծական իրեն քով երթալը կրնայ ձախորդ բան մի յառաջ բերել ... ինծի կ'երևի որ չաւ կը լինի նախ իմաց տալ իրեն քու գալուստդ: Ըսածս աղէկ չէ:

— Այո, լաւ կ'ըսես. բայց պէտք է գիտնաս որ ...

— Ամէն բան կը հասկընամ ... բայց թէ որ իրեն քով երթաս այսպէս տրժգոյն և յոգնած չլիող մեռելի մը նման, ինքը պիտի խռովի ... և այն ատենս կեցիր, Գէորգ, կազդուրուէ, քիչ մը բան կեր. ու ես կ'երթամ կնոջ սենեակը զինքը պատրաստելու քու տեսութեանդ: Տեսնես թէ ինչպէս բանը կարգի դնել գիտեմ. բաւական է որ դու չշարժիս ... ինծի թող ընելիքս, հասկըցար:

Այսպէս վեր 'ի վերոյ մէջ բերուած Պէտքօյի պատճառներն համոզեցին ըզ-Գէորգը զիմանելու նորա կամացը: Պէտքօ ուրախանալով որ առանց տղուն խընդիրը յուզելու՝ կարող եղաւ ազատիլ, դիմեց դէպ 'ի Վիկտորինէի սենեակը, որ խոր կը քնանար:

Պէտքս քիչ մը խորհրդածելէն վերջը, մօտեցաւ քնացողին անկողնոյն՝ կէտ մը շփոփած, և ձայն տուաւ։

— Ի՞նչ կայ, ինչ կ'ուզես, հարցուց կիսն յանկարծակի արթննալով։

— Որովհետեւ քիչ մ'առաջ քու վրայօգիտօք կ'ընէի մարդու մի հետ։

— Այս ժամանակ, աւելցուց կիսն կիսարթուն վիճակի մէջ. և միւս կողմանէ աչքերը կը շփոփէր, որ կը նեղուէին կանթեղին արձըկած ճառագայթներէն։

— Ի՞նչ ընենք. ախորժելի և անախորժ լուրերը հաստատուն ժամանակ չունին. ուղած ատենին կը հասնին։

— Այո, ուրեմն, որո՞ւ հետ կը խօսէիր։

— Նորա հետ կը խօսէի, որ ինքն ալ քեզի հետ խօսել կը փափաքի. և թէ որ դուն զինքը կարենաս տեսնել առանց վախ զգալու, երկուքնիդ իրարու պիտի յարմարիք ու գործը յանդ ելք պիտի ունենայ։

— Այնպէս կը խօսիս որ բան չեմ կրնալ հասկնալ. Որոշ ըսէ՛. այնպէս կ'երեւի իբրեւ թէ յուզման ազդեցութիւն կը կրես, որ հետեւաբար չի թողուր որ միտք հասկըցընելու չափ խօսես։

— Իրաւունք ունիս Ուստի պէտք է գիտնաս որ շատ անգամ լուրերը ճիշդ չեն հասնիր և կամ չիտակ չեն հասկըցուիր. այս պատճառաւ երբեմն երբեմն մէջտեղ կ'երեւին այնպիսիք ոմանք՝ որք մեռած կը կարծուէին և մեռած չեն եղեր։ Ուստի եթէ այս տեսակ մեռնողներէն մէկը յարութիւն առած՝ տեսնես որ հոս քեզի գայ, ամենեւին պէտք չէ որ վախես, պէտք չէ որ հրէշ կարծես կամ անկարելի բան։

Վիկտորինէ իւր ազգականին այս կցկտուր խօսքերուն ուշադրութեամբ մտիկ ըրած ատեն — զորս նա գերմարդկային ոյժ մի բանեցուց քովէ քով շարելու համար — կը զգար այնպիսի բուռն սաստկութեամբ սրտին բաբախումը, իբր թէ պայթիլ ուզէր ծոցին մէջ։

Կնոջ մը սրտէն աւելի կանխիկ գիտութեան ազդեցութիւն կրող բան չկայ. նորա սիրտն զուշակել կու տայ իրեն թէ՛ չար և թէ՛ բարի լուրերը։ Այսպէս հանդիպեցաւ նաև Վիկտորինէի, որ ուրախութեան և միանգամայն սրտազողի զգացմամբ, ըսաւ իւր ազգականին.

— Համարձակ խօսէ, Պէտքս, խօսէ... արդեօք լնոր առիթ որ իմ սիրելի Գէորգս մեռած չէ։

— Ի՛նչ, իրաւքնէ այդպէս... նման բան մի։

— Իսկ լուրը բերող մարդուն...

— Կրնաս հաւատալ, ես կ'երաշխաւորեմ. մանաւանդ թէ... դեռ դուրսն է։

— Գմբսն է... Ո՛հ, ներս կանչէ... մանաւանդ թէ կեցիր, ես իրեն կ'երթամ։ Ուրեմն սուտ էր Գէորգիս մահուան լուրը։

— Այո, սիրելի Վիկտորինէս, կանչեց Գէորգ ներս մտնելով — վաճն զի երկու ազգականաց խօսակցութիւնը մտիկ ընելով՝ չէր կրցած ինքզինքը բռնել։ — Այս սուտ էր մեռնիլս, և ահա քեզի կը դառնամ, պաշտելի սիրունս, երբեք զքեզ չթողլու համար։

— Ո՛վ Աստուած իմ, շնորհակալ եմ քեզմէ, գոչեց Վիկտորինէ, ողջագուրելով իւր ամուսինը։ Բայց չկարենալով ինքզինքը բռնել սաստիկ ուրախութենէն՝ մարած ինկաւ Գէորգի գիրկը։

Բայց նորա նուազումն քիչ տևեց։

— Վիկտորինէ, հարցուց Գէորգ, երբ նա ինքզինքը դառաւ ուշը վրան գալով, իսկ մեր որդին ուր է։ Ի՛նչու չես ցուցըներ որ զինքն ալ սրտիս վրայ աղմեմ։ Այս խօսքերուս վրայ Վիկտորինէի դէմքը կարմրեցաւ, իսկ Պէտքս՝ որ մինչև այն վայրկենին լուս կեցեր կը դիտէր այն հրաշալի պատկերը՝ ուր այն երկու

անձանց երկնակութիւնն այնքան կենդանի գոյներով նկարուած էր, իւր մէկ ա կաննը քերեց, քանի մը բառ կակաղեց, բայց շփոթեցաւ ու լռեց:

— Ի՞նչ կը նշանակէ այս, հարցուց Գէորգ սարսափած: Գուցէ մեռած է այն հրեշտակիկն. բայց ո՞չ... դու Պէրբո քիչ մ'առաջ ինծի ըսիր որ կ'ապրի և շատ արող է:

— Իրաւ է, պատասխանեց մայրն, կ'ապրի նա... վաղը զինքը կը տեսնես:

— Վաղը, և ինչու հիմա չէ:

— Ահաւասիկ... նայէ, ուշ դիր... վերջապէս վաղը կը տեսնես, արդէն օր մ'առաջ, օր մը վերջը քնաս չի բերեր: Տես թէ որ այնչափ դժբախտութիւնք վրայ չգային, մինչև հիմա զինքն ալ առած պիտի լինէինք:

— Ո՛հ, Տէր Աստուած... ինչու չէք դուրսեցր... ո՞ր է:

— Դարմանոցը, ըսաւ Պէրբո, երկայն շունչ մի առնելով, իբրև թէ արտին վրայէն ծանր բեռ մը վերցուած լինէր:

— Դարմանոցը... կրկնեց Գէորգ, նայելով մերթ կնով: և մերթ Պէրբոյի:

— Ի՞նչ կ'ուզես... կինդ հիւանդ էր... Ես հարկ եղաւ որ անիծած պարստատիրով մի պահանջանաց հետևանք՝ բանտ մտնեմ: Այսպէս ուրեմն, ինքն հիւանդանոց, ես զընդանին մէջ, խեղճ տղան երեսի վրայ շթողու համար ըս: տիպուեցանք զինքը Գթութեան Դարմանոցը դնել:

— Ո՛հ, ներէ ինծի, սիրելի Գէորգս, ներէ ինծի, ըսաւ վշտագին մայրն, ջանալով իւր արտասուքը բռնել:

— Ներել, և ինչ բանի ներել. ո՞վ կրնայ ձախորդութեանց դէմ կռուիլ: Պէտք էր բարկանայի միայն որ շուտով զայն ինծի իմացընել չուզեցիր. բայց կը հասկընամ... մայրենի սէրդ...:

— Սիրելի Գէորգս, վրայ բերաւ Վիկտորինէ. — այն երկու բառերուն մէջ ամփոփելով իւր երախտագիտութիւնն ամուսնոյն թողութեան համար, և մոռնալով իր որդիէն բաժնուելու ատեն կրած բովանդակ ցաւը: — Ահաւասիկ այն նշանները, ըսաւ նա, որովք կրնաս դու վաղը հանել զինքը Դարմանոցէն:

— Վաղը կանուխ հոն կ'երթամ: Դուն ալ Պէրբո ինծի հետ կու գաս:

— Տէր ողորմես. մանաւանդ թէ երեքնիս մէկտեղ կ'երթանք կոնտուլա, ով, և Մեծ Զրանցքին մէջ չրժան մ'ընելէ յետոյ, Վլասի քով լաւ նախաճաշ մ'ալ կ'ընենք: Ո՛հ, մէկ մի համոտես ընես, Գէորգ, այնպիսի կուսածէրբո մի կը չիւնէ, որ ինքիկոյօյնէ ալ զերազանց է:

— Գիտեմ, պատասխանեց Գէորգ: — Դեռ կ'ապրի ծեր ապխտավաճառն:

— Միթէ կ'ապրի, մանաւանդ թէ օրէ օր հարստութիւն կը դիզէ: Պէտք է որ շատ, բայց շատ դրամ ժողոված լինի: — Բաւական է սիրելիք, ես քնանալու կ'երթամ, որովհետև աքաղաղն քիչ ատենէն պիտի կանչէ: Իսկ վաղը սեղանի ժամանակ պիտի պատմես զլլսէդ անցածները, և թէ ինչպէս այդ անտաննիկ համբորդութենէդ խալըսեցար. վասն զի, թէ որ կուզես շիտակը խօսիմ, կ'ըսեմ որ ողջ ես, վասն զի աշըփու կը տեսնեմ զքեզ, բայց դեռ հաւատար չի դար:

— Բարի գիշեր մաղթելով իւր ազգականաց Պէրբո գնաց դարձեալ երկրն. նստու իւր արիւղ վրայ, որ իրեն անկողնի տեղ կը ծառայէր. և քիչ վերջը այն տանը մէջ դարձեալ առաջուան լուսութիւնն տիրեց:

Ճէթրուտի վրէժխնդրութեան ոգւով ըրած ամբաստանութեան հետևանք՝ Վիկտորինէի կալանատուրման վճիռն անմիջապէս նոյն առաւօտը յանձնուեցաւ պաշտօնէին ձեռքը, որ պատուէր ընդունած էր նախ խուզարկելու ամբաստաւ նելոյն բնակութիւնը, և յետոյ զինքը՝ ի կապանն ձգելու: